

חידושי פסיקה בנושא אפוטרופסות – מעגלים על ציר הזמן

כב' השופטת ענת אלפסי, שופטת לענייני משפחה, בית משפט השלום אשדוד תמצית הרצאתה של השופטת ענת אלפסי, שנישאה ביום עיון "חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות (1998) – הישגים, יעדים ואתגרים" שהתקיים בבית המשפט העליון ב - 6 בינואר 2016.

הרמב"ם, בהלכות נחלות פרק י'

קובע, בין השאר:

"מי שמת והניח יורשין גדולים וקטנים, צריך למנות אפיטרופוס שיהיה מתעסק בחלק הקטן, עד שיגדיל. ואם לא מינה, חייבין בית דין להעמיד להן אפיטרופוס, עד שיגדילו: שבית דין הוא אביהן של יתומים"

ועוד נקבע:

"בית דין שהעמידו אפיטרופוס, ושמעו עליו שהוא אוכל ושותה ומוציא הוצאות יתר מדבר שהוא אמוד בו, יש להן לחוש לו, שמא מנכסי יתומים הוא אוכל; ומסלקין אותו, ומעמידין אחר; אבל אם מינהו אבי יתומים, אין מסלקין אותו, שמא מציאה מצא: אלא אם באו עדים שהוא מפסיד נכסי יתומים, מסלקין אותו. וכבר הסכימו הגאונים שמשביעין אותו, הואיל ומפסיד".

בדברים אלה נמצאים מספר עקרונות:

- האחד – תפקידו של בית המשפט כשומר טובתם של קטנים וחסויים;
- השני – הצורך לגונן על החסוי ולבחון כל העת את תפקידו של האפוטרופוס;
- השלישי – הצורך להקשיב להוראת בני המשפחה.

הרמב"ם מנסה ליצור איזון בין שלושת העקרונות הללו.

אמנת האו"ם בדבר זכויותיהם של אנשים בעלי מוגבלויות

קובעת כי יש להעמיד במרכז את רצונם של בעלי מוגבלויות, חרף הגישה הפטרנליסטית ששלטה עד כה.

גם כאן קיים אותו ניסיון לאזן בין הרצון להגן לרצון להקשיב, דרך החקיקה. ישראל הצטרפה לאמנה האו"ם במרץ 2007 ואשררה אותה בספטמבר 2012. במסגרת זו, מחויבת ישראל בשינויי חקיקה שיקדמו את עקרונות האמנה.

המצב הקיים: חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות – התשכ"ב – 1962

הוראות מרכזיות:

סעיף 33 (4)	יש למנות אפוט' לאדם שאינו יכול לדאוג לענייניו ואין מי שמוסמך לדאוג להם במקומו;
סעיף 36	בית המשפט ישמע דעתו של החסוי;
סעיף 41	האפוט' יפעל לטובת החסוי;
סעיף 42	האפוט' ישמע עמדת החסוי, ככל שמסוגל לכך;
סעיף 47	הגבלה על פעולות הדורשות אישור בימ"ש;
סעיף 51	חיוב להגיש פרטה;
סעיף 64	יש לקיים הוראות מצווה לגבי זהות אפוט' על מי מהיורשים;
סעיף 68	אמצעי שמירה יכו להיות מינוי אפוט' ויכול להיות "בדרך אחרת"
סעיף 80	חסוי הוא מי שמונה לו אפוט' או מי שביהמ"ש רשאי למנות לו אפוט' אף אם טרם נתמלאו התנאים לכך.

החידוש: הצעת החוק – תיקון מס' 19

העקרונות המובילים בהצעת החוק:

1. עקרון הצורך – אין למנות אפוט' לאדם אלא אם קיים צורך אמיתי בכך;
2. עקרון האמצעי הפחות מגביל – בהתבסס על מספר חלופות המוכרות בעולם:
מנהל
עוזר אישי
מנחה
מלווה
3. עקרון טובת החסוי – החסוי במרכז ויש לשמור זכויותיו
4. עקרון העצמאות - שימוש בכלים משפטיים שישמרו על עצמאות החסוי ;
5. עקרון ההשתתפות – מתן מידע לחסוי והיוועצות בו לגבי ענייניו;
6. שמירת אוטונומיית החסוי - מעורבותו בחברה תוך שמירת תרבותו ודתו.

התיקון בא להוסיף על החוק הקיים מספר פרקים מרכזיים:

- סעיף 32א – 32כא: ייפוי כח מתמשך (מוקדש לכך פרק נרחב)
- סעיף 33א – מחייב בדיקת כלל החלופות האפשריות טרם מינוי אפוט';
- סעיף 35א – מאפשר לחסוי לתת הוראות לגבי האפוט' שימונה לו;
- סעיף 64 – הוראה בצוואה לגבי אפוט' חלופי (המקור: הרמב"ם);
- סעיף 67ב – פיקוח על אפוט' לגוף ולרכוש.

הפסיקה העדכנית

בוחנת אפשרויות נוספות למינוי גורם המסייע לחסוי, כגון מינוי "תומך החלטה".

אפ' 15-01-43640 א.ב. נ' היועמ"ש - כב' השופטת אספרנצה אלון

מדובר בחולת אלצהיימר שביקשה להסתייע בחברתה הקרובה בקבלת החלטות. נפסק כי אין צורך למנות אפוט' לקשישה וניתן להסתפק במינוי החברה כ"תומכת החלטות" בדומה למודל הקיים בעניין זה במדינות אחרות.

באותו עניין ניתן אף צו מינוי המפרט את אופן פעולת התומך.

אפ' 13-05-18721 פ.ז. נ' היועמ"ש – כב' השופט זגורי

מדובר בפני של בן להתמנות אפוט' על אביו, בהסכמת האב, שהיה צלול.

נפסק כי אין מקום למנות בנו של אדם כאפוט' עליו גם אם נשמעת הסכמה של החסוי לעניין זה, כאשר מדובר באדם צלול וכשיר, ומתקבל הרושם כי ההסכמה נאמרה מתוך לחץ שמפעיל הבן על האב.

אפ' 12-07-13458 פלוני נ' אלמוני – כב' השופט גביזון

מדובר בנכה צה"ל שנזקק להשגחה רפואית 24 שעות ביממה, אך צלול בדעתו.

נפסק כי אין מקום למנות אפוט' לנכה צה"ל, הזקוק להשגחה רפואית צמודה, הואיל והדבר אינו נחוץ, ועלול ליצור ניגוד עניינים בין הנכה לבין המטפל בו. נקבע כי יש מקום לבחון מחדש את ההסכמים בין נכי צה"ל לבין המטפלים בהם.

הכלים הקיימים לבחינת שאלת רצונו וטובתו של החסוי:

1. תסקיר עו"ס לסדרי דין, המתארת את עמדת החסוי, עמדת בני המשפחה ובוחנת את המלצות הרופאים;
2. שמיעתו הישירה של החסוי באולם הדיונים (לחלופין שמיעתו בלשכת השופט/ת, בנוכחות גורם טיפולי מלווה במידת הצורך);

3. מינוי אפוטרופוס לדין לחסוי על פי תק' 32 לתק' סד"א, לצורך ההליך המשפטי בלבד.

כיום הדבר נעשה על ידי הלשכה לסיוע משפטי (מטעם משרד המשפטים)

השיקולים המרכזיים: מעגלים על ציר הזמן

המעגל הפנימי:

צרכיו השונים של האדם (המכונה "החסוי") ביחס לכל אחד מתחומי חייו, לרבות:	
גוף	בריאותו השוטפת, טיפולים ואשפוזים;
רכוש	שמירת רכושו הקיים, שימוש בו לטובתו ומניעת ניצולו ע"י אחרים; מיצוי זכויותיו הכספיות מול הרשויות.
תעסוקה	הזכות לתעסוקה מכבדת, תוך מיצוי היכולות של אותו אדם;
משפחה	זכותו לקשר מיטיב עם בני המשפחה על פי רצונו.
	לעיתים נקבעים "הסדרי ראייה" לאנשים מבוגרים עם ילדיהם, כדי למנוע "השתלטות" על חלק מהילדים ומניעת קשר עם האחרים;
זוגיות	מימוש זכותו לקיום קשר עם בת/בן זוג על פי בחירתו, כגון קבלת ליווי והדרכה מטעם המסגרת בה משולב אותו אדם.
תחביבים	מימוש הזכות לעסוק בתחביבים על פי תחומי העניין האישיים.

המעגל החיצוני:

כיצד יכולים בני המשפחה / החברים לסייע בכל אחד מן התחומים הללו,

בהיקף הרצוי והנחוץ לאדם החסוי.

תחילה יש לבחון מהם התחומים בהם נדרש סיוע;

לאחר מכן יש לבחון מהו הסיוע הנדרש;

ולבסוף לבחון מיהו האדם המתאים ביותר לאותו עניין.

ציר הזמן:

האם המינוי בכל אחד מהתחומים יהיה זמני (למספר חדשים בפיקוח גורם חיצוני);

או קבוע (עם פיקוח או בלעדיו, למעט הפיקוח הקבוע בחוק לעניין הרכוש).

נקודות ההשקה:

בכל אחד מן המעגלים יש לבחון את שני המעגלים:
הן את רצון האדם החסוי (בעיקר מתוך המעגל הפנימי);
הן את טובת האדם החסוי (בעיקר מתוך המעגל החיצוני);
והן את פרק הזמן הרלוונטי לשם בחינת הדברים.

התוצאה:

יש לבחון כל אחד מן התחומים בנפרד וליתן את המענה לכל תחום על פי רצון האדם החסוי וטובתו גם יחד, כאשר האדם נמצא במרכז.